

עלון שבועי מבית "בני אמונים"

ובל מאבנים

292

פרשת ואתחנן

תשע"ט

מאוצרות אמונים

פניני אמן ותפילה בפרשה

תפילת שמונה עשרה כתפילת משה

"אתה החלית להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך ויגבורתך; אעברה נא וראיה את הארץ הטובה..." (ג כד כה) מכך שרק לאחר שסידר משה שבחו של מקום - "אתה החלית..." הוסיף וביקש: "אעברה נא וראיה", למדו חכמים (ברכות לב א) כלל בסדר עבודת התפילה: "לעולם יסדר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך יתפלל", ומתוך כך תיקנו לפתוח את תפילת שמונה עשרה בברכות המספרות את שבחו של מקום.

על הארה נפלאה עמד רבי אברהם חיים שור רבה של בעלז:

לא רק עצם החיוב לפתוח בשבחו של מקום נלמד מהפסוק: "אתה החלית..." כי אם אף נוסח השבחים שבהם אנו פותחים את תפילת שמונה עשרה: "הגדול הגבור והנורא" - 'הגדול' כנגד: "את גדלך", 'הגבור' כנגד: "את ידך החזקה", 'הנורא' כנגד: "אשר מי א-ל... אשר יעשה כמעשיך".

עוד יש לומר כי אף את מה שאמרו חכמים (שם לג ב) שאין להוסיף בתפילת שמונה עשרה על שבחים אלו, למדו חכמים מכך שהשיב הקדוש ברוך הוא למשה (להלן פס' כו): "רַב לָךְ אֶל תּוֹסֵף דְּבַר אֱלֹהִים..."

מנחת חיים' עבודה זרה ז ב

משה התפלל להיכנס לארץ בשביל ישראל

"אֶעֱבְרָה נָא וּרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה" (ג כה)

"וכי לאכול מפריה הוא צריך? או לשבוע מטובה הוא צריך? אלא כך אמר משה: 'הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בארץ ישראל, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי'..." (סוטה יד א).

דרש רבי יוסף שאלו נתנוזן מלבו:

לא את טובת עצמו דרש משה כשיבקש להיכנס לארץ ולקיים את המצוות התלויות בה, כי אם את טובת ישראל. שכן לאחר שחטאו בעגל טען משה לזכותם שטעו וסברו שהתורה ניתנה רק לו ולא להם (שמו"ר מג ה). ואם לא ייכנס לארץ, יוכיחו המצוות התלויות בה שלהם ניתנה התורה, שכן רק הם יוכלו לקיימן כשייכנסו לארץ, ומעתה לא יוכל להתפלל עליהם כשיחטאו.

דברי שאול מהדורה חמישה

משמת משה, מי יתפלל על ישראל?

"כִּי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה; וַיַּעֲתָה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע אֶל הַחֲקִים וְאֶל הַמִּשְׁפָּטִים" (ג כז: א)

פירש רבי חיים ויטל, כי כך אמר משה לישראל:

עד עתה, גם כאשר חטאתם התפללתי בעדכם וגמחלו עוונותיכם, אולם עתה כשהתבשרתי "כי לא תעבר", לא יהיה לכם מי שיתפלל בעבורכם כמוני, לפיכך וַיַּעֲתָה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע אֶל הַחֲקִים וְאֶל הַמִּשְׁפָּטִים.

עין הדעת טוב'

רזי אמונים

מרמזי אמן בפרשה

'צדק'ה' כנגד 'עבודה זרה'

"וַצַּדִּיקָה תִּהְיֶה לָנוּ כִּי נִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ כְּאִשְׁרֵי צִוְּנוּ" (ו כה)

בתיקוני זוהר (יט, דף מא ב) הובא, שתיבת 'צדקה' רומזת למסכת הדברים שבקדושה שעל האדם לענות מדי יום: צ' אמנים, ד' קדושות, ק' ברכות וה' חומשי תורה. אפשר לומר שישוד זה נרמז אף בפסוק שלפנינו: אימתי "וַצַּדִּיקָה תִּהְיֶה לָנוּ"? "כִּי נִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ כְּאִשְׁרֵי צִוְּנוּ" - כאשר נעמוד במסכה שקבענו חכמים לדברים שבקדושה, הנרמזת בתיבת "צדקה".

בזאת יובן מאמר חכמים (כתובות סח א): "כל המעלים עין מן הצדקה - כאילו עובד עבודת כוכבים". מפני מה החמירו כל כך חכמים בצדקה? אלא שכאמור במילה "צדקה" נרמזו האמנים והברכות, שהן יסודות האמונה, ולכן המתרגל בה כמתרגל באמונתו.

נחלת יעקב יהושע' שמות

'אחלצהו' אף כי 'עמו אנכי בצרה'

"כִּי מִי גֹי גָדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹקִים קְרִבִּים אֵלָיו פֶּה אֱלֹקֵינוּ בְּכָל קְרָאֵנוּ אֵלָיו" (ד ז)

פירש מרן ה'חתם סופר':

בנוגע לבשר ודם נאמר (ברכות ה ב): "אין חבשו מתיר עצמו מבית האסורים", כלומר, אף הצדיק שבכוחו להושיע אחרים בתפלתו, אינו יכול להושיע את עצמו. אך בפסוק שלפנינו מבואר כי לא כן מידתו של הקדוש ברוך הוא; אף כי הינו: "אֱלֹקִים קְרִבִּים אֵלָיו", כלומר מצטער בצערנו, בכל זאת הוא עונה לנו ומושיענו "בְּכָל קְרָאֵנוּ אֵלָיו". לכך רמז אף דוד המלך בתהילים (צא טו): "עֲמוּ אֲנֹכִי בְצָרָה", ובכל זאת: "אֶחְלָצֶהוּ וְאֶכְבְּדֶהוּ".

חתם סופר' דברים ליקוטים עמי קנו

תפילה מתקבלת ללא תנאי

"כִּי מִי גֹי גָדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹקִים קְרִבִּים אֵלָיו פֶּה אֱלֹקֵינוּ בְּכָל קְרָאֵנוּ אֵלָיו" (ד ז)

דרש רבי שלום מבראן:

תפילותינו מתקבלות במרומים "בְּכָל קְרָאֵנוּ אֵלָיו" - ללא שום תנאים והגבלות. כפי שפירש האדמו"ר רבי שלמה חיים מקוידניוב את שאנו משבחים בתפילת שמונה עשרה: "כי אתה שומע תפילת כל פה", שאף תפילה שאינה נאמרת אלא 'בפה', ללא כוונת הלב כלל, גם היא נשמעת במרומים.

דברי שלום'

תפילות מתקבלות ללא גבול

"כִּי מִי גֹי גָדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹקִים קְרִבִּים אֵלָיו פֶּה אֱלֹקֵינוּ בְּכָל קְרָאֵנוּ אֵלָיו" (ד ז)

דרש ה'כתב סופר':

כאשר מבקש האדם עזרה מקרובו, אף אם הוא האדם הקרוב אליו ביותר, יש גבול לכמות הבקשות שיכול הוא לבקש ממנו. לא כן הקדוש ברוך הוא, אין סוף לבקשות שאנו מבקשים ממנו - "בְּכָל קְרָאֵנוּ אֵלָיו", ובכל זאת קרוב הוא אלינו, ומקבל תפילותינו ברחמים וברצון.

כתב סופר'

מפני מה הקדימו 'שמור' ל'זכור' ב'לכה דודי'?

"שְׁמֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כְּאִשְׁרֵי צִוְּנוּ ה' אֱלֹהֶיךָ" (ה יא)

בפיוט 'לכה דודי' הנאמר ב'קבלת שבת' אנו משרורים: "שמור וזכור בדבור אחד השמיענו א-ל המיחד". ויש לתמוה מדוע הקדים הפייטן 'שמור' ל'זכור', הלא בסדר פסוקי התורה קדמה 'זכור' שנאמרה בדיברות הראשונים (שמות כ ח), ל'שמור' שנאמרה רק עתה בדיברות השניים?

רבי צבי יחזקאל מיכלזון, רבה של פלונסק, הסביר בפשיטות שכיוון שמחבר הפיוט רבי שלמה אלקבץ ביקש לקבוע את שמו בראשי חרוזיו 'שלמה הלוי', לכן הקדים 'שמור', כדי לפתוח באות ש"ן - הראשונה בשמו.

אולם רבי ברוך אפשטיין מפניסק התקשה לקבל הסבר זה. לדעתו, לא ייתכן כי המקובל רבי שלמה אלקבץ ישנה מסדר הפסוקים כדי לרמוז את שמו. לפיכך הציע הסבר אחר לדברים, על פי מה שהביא הרמב"ן בפירושו לתורה (שמות ס): "ובמדרשו של רבי נחוניא בן הקנה (ספר בהביר אות קפב) הזכירו עוד סוד גדול ב'זכור' ו'שמור', ועל הכלל תהיה הזכירה ליום, והשמירה - ללילה". מבלי לרדת לעומק הדברים, מפורש בהם כי 'שמור' נאמר על ליל שבת, ו'זכור' - על יום השבת, ובכן מובן מדוע בפיוט 'לכה דודי' הנאמר בליל שבת הקדימו 'שמור' ל'זכור'.

שו"ת תירוש ויצה"ר ס' קלד; 'ברוך שאמר' על התפילה עמי רלה

ככל אשר צוה מרדכי אל היהודים...

השבוע חל יומא דהילולא של רבן של ישראל, רבנו מרדכי בנעט זצוק"ל, שעל אודותיו העיד בנו רבי יעקב:

"מימיו היה ראשון מן העשרה ראשונים, ושמע מכל אחד ואחד את ברכות השחר כדי לענות אמן עליהן, ואחרי כן היה נעמד לומר בפניהם בעצמו את ברכות השחר בקול נעים ובכוונה, קודם שנעמד השליח ציבור לתפילה".

'תולדות רבי מרדכי בנעט' עמי 16

ברכות השחר: בקול בכוונה בחברותא.

השכמת בית המדרש' (ב)

לישון בזמן כדי לקום בזמן

המבקש להשיכם בבוקר כדן, עליו להתחיל לקיים זאת כבר בלכתו לישון את שנת הלילה. ידוע הוא ביאורו של הגר"ח מוולוז'ין (דורח חיים' אבות ב יג) לפסוק במשלי (ו ט): "עד מתי עצל תשכב מתי תקום משנתך", שאין אומרים זאת לעצל בשעת בוקר, כשמעירים אותו לתפילה, שהלוא אז קשה לו מאוד לקום. אלא בלילה אומרים לו כך: "עד מתי עצל" תסתובב בחוסר מעש? "תשכב" ותלך עכשיו וישן! ואם תאמר: מה אכפת לי מתי אלך לישון? התשובה היא: ראה "מתי תקום משנתך?" - אם תשכב לישון מאוחר, תקום מאוחר ולא תוכל להתפלל את התפילה בזמנה.

על הרבי בעל האמרי אמת' הובא כי היה רגיל לשבח מאוד את מעלת הקימה בהשכמת הבוקר. כך נהג אף בעצמו, ולשם כך הקפיד לישון בזמן מדויק וקבוע. בשם אביו השפת אמת' ביאר את הסיבה שבכרייתא דאלו דברים' נקטו בין הדברים "שאדם אוכל פרותיה" בעולם הזה והקשר קימת... את "השכמת בית המדרש" שחרית וערבית, ומהי 'השכמת' ערבית? וביאר שבא הדבר ללמדנו שכדי לקום לשחרית, יש להקדים לישון בערבית, שאם לא כן - איך ניתן לקום.

עוד הובאה שם עדותו של שכנו של האמרי אמת' בתקופת שהותו בוורשה, אשר עקב אחר הנהגותיו. הוא הבחין שבכל לילה בשעה קבועה ככה האור בחדרו, ובבוקר באשמורת הוא חוזר ונדלק בשעה קבועה, כך במשך זמן רב בדיק מופלא. אף כאשר באחד הלילות התקיימה אסיפה חשובה של גדולי הרבנים בביתו, לא השתנה המנהג; דקות ספורות קודם שעת השינה הקבועה יצאו הרבנים מהבית, האור כבה בשעה הקבועה, ולמחרת בבוקר שב לדלוק מחדש באותה השעה (ראש גולת אריאל עמ' רעה).

וכך היה רבנו יהונתן איבשיץ מוכיח את קהל עדתו: "לא טוב הדבר אשר אנו מבלים הזמן היקר בברואים בתכלית השטות ודבר שאין בו ממש, בעוונותינו הרבים, ומהפכים אור לחושך. כי בלילה מבלים זמן בשטות... ובבוקר - השמש יצא על הארץ, והמה ישנים על מיטתם, מתהפכים מצד לצד, ועוברים זמן תפילה לכל, אשר בעוונותינו הרבים מרעה אל רעה יצא, עבירה גוררת עבירה" (יערות דבש ח"ב דרוש י).

הרבי משינובה ביאר, שלא לחינם הגיה הרמ"א על דברי 'השולחן ערוך' בתחילת חלק 'אורח חיים': "יתגבר כארי לעבודת הבורא" - "ובשכבו על משכבו ידע לפני מי הוא שוכב, ומיד שיעור משנתו יקום בזריזות לעבודת בוראו יתברך ויתעלה"; אף כי חלקה השני של ההגהה הוא ממש כדברי 'השולחן ערוך', נראה כי ביקש הרמ"א ללמדנו בכך את היסוד האמור, כי כדי שיתעורר בזריזות לעבודת הבורא,

עליו לישון כראוי (דברי יחזקאל בחידושים לתהלים).

יש סדר לתפילה

המאחר לתפילה - סופו לדלג על חלקים ממנה. וכבר כתבו הקדמונים שהמגיד הזהיר את הבית 'יוסף' להקפיד לבוא לתפילה בהשכמה, כדי שיוכל להתפלל כסדר ולא בדילוג, מפני שהעושה כן 'מהפך הצינורות' (משנ"ב נב א).

אם התפילה נעשית בקביעות גמורה מדי יום ביומו, דהיינו שהאדם קם בשעה קבועה בכל יום, מכין עצמו כראוי ומתחיל להתפלל בשעה קבועה - תפילה שלימה, מילה במילה בלי דילוגים והשלמות, הרי זה מראה שהוא מחשיב עצמו כ'עבד' למלכו של עולם. אך אם הוא מתפלל היום בשעה זו, ומחר בשעה אחרת, מוצא הוא את עצמו ביום האחד מדלג על פרשה אחת ולמחרת על אחרת, ולעיתים מגיע לתפילה רק כדי להספיק 'אשר' ו'ישתבח', ומשלים את החסר בשעת חזרת הש"ץ וכיוצא בזה. והרי מציאות זו היא סתירה מוחלטת להמלכת ה' שהיא מעיקרי התפילה.

והרי כבר איתא בתיקוני הזוהר (תיקון ו דף כא א), שאם האדם עושה תורתו ותפילתו קבועות, גם השכינה עוזרת לו באופן קבוע (הגר"ש דבליצקי זצ"ל, 'ענין לדרוש' ימים נוראים עמ' מה).

ב'ארחות יוסף' (ס"ה ל) לגר"ח קנייבסקי כתב: כתבו הפוסקים שעיקר התפילה בציבור הוא להתחיל מיד כשהציבור מתחילים, והמתאחר, מלבד שמפסיד את עיקר תפילת הציבור, גם עובר על כמה דינים מפורשים ב'שולחן ערוך'.

מלבד זאת, הרי כבר כתב הגר"א שכל סדר התפילה בנוי על סדר העולמות העליונים, וחם ושלוש אין לדלג ולו על דבר אחד מהתפילה. ולא התירו לדלג על פסוקי דמזמרה אלא בשביל תפילה בציבור. ועוד אמרו בברכות (מג ב, ע"פ רש"י שם ד"ה פושע) שהנכנס באחרונה לבית המדרש נקרא פושע ועצל. ומי שיכול לבוא לתפילה בזמן, ובשאת נפש מאחר כדי שלא יצטרך להמתין כמה רגעים לחזן, אין לך מבה את עבודת ה' גדול מזה, ואילו אינו מאמין שהשכינה נמצאת בבית הכנסת בשעת התפילה. ואדרבה ראוי הוא כבוד שמיים להמתין כמה דקות קודם התפילה, מה גם שאם מאחר אדם להתפלל, עלול הוא לבוא לידי חילול ה'.

המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין נשאל על ידי אברך שעמדו לפניו שתי אפשרויות: להתפלל בבוקר כותיקין, אלא שהמציאות היא שאז יוכרח לאחר כעשר דקות ולדלג על פסוקי דמזמרה, או להתפלל במניין מאוחר יותר שיוכל להגיע אליו בזמן. אמר לו המשגיח: "ותיקין" זו 'מעלה' בתפילה, אולם תפילה בלא 'פסוקי דמזמרה' אין לה צורת תפילה כלל, ובוודאי עדיף שיתפלל במניין המאוחר יותר" (בני חיל' על מ"ח קנייני התורה עמ' קמו).

הלחש המופלא שריפא את הגר"א

את הסיפור המופלא והבלתי מפורסם שלפנינו, על אודות הגאון מוילנא זי"ע, סיפר המגיד הנודע רבי ראובן קרלינשטיין זצ"ל, אשר שמעו מרבו, המגיד הנודע רבי שלום שבדרון זצ"ל:

ידוע כי רבנו הגר"א הקפיד כל ימי חייו שלא לדרוש ברופאים כלל. שגורים היו על לשונו דברי הרמב"ן בפירושו לתורה (ויקרא כו א): "הדרוש השם בנביא לא ידרוש ברופאים, ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון השם..."

מעשה ופעם סבל הגאון מדלקת אוזניים קשה אשר העיקה עליו עד מאוד ואף הפריעה לו מסדרי לימודו. הגאון התייסר בכאביו, ומקורביו שראו בסבלו הנורא, ומאידך ידעו כי לא ידרוש ברופאים כדי להתרפא ממחלתו, תרו אחר דרך שתוכל להקל מעליו את סבלו. לאחר בירורים שמעו כי בפאתי העיר וילנא מתגוררת אלמנה מבוגרת, יראת שמיים ומדקדקת במצוות, אשר יצא לה שם כי היא מרפאת מחלות קשות באמצעות לחש מיוחד שקיבלה ממקור עלום.

שמחו מקורביו של הגאון לשמע הידיעה ומיהרו לעלות אל ביתו כדי לספר לו כי עלה בידהם למצוא עצה לסבלו. "יש אישה המרפאת מחלות באמצעות לחש", סיפרו הם לגאון, "באמצעותה יוכל הרב להקל מעל סבלו בלא לדרוש ברופאים".

הגאון הקשיב לדבריהם, ולאחר מחשבה הסכים שיביאו את האישה לביתו. כאשר הגיעה האישה לבית הקדוש, ביקש הגר"א תחילה לכול לברר על אודות הלחש שבאמצעותו היא מטפלת בחולים, כדי שחלילה לא יבוא ממקור טמא. אלא שהאישה לא אבתה לגלות את סודה, וטענה בחשש: "הלוא זהו מקור פרנסתי היחיד, ואם אגלה את סודי אני עלולה לאבדו לצמיתות".

מובן מאליו כי חששה היה לשווא. אחד התלמידים התנדב להסביר לה כי אין מקום לחשוש שהגאון הקדוש, ראש וראשון ליראי ה', יעשה חלילה שימוש לרעה ויגלה את הלחש לאחרים. האישה סברה וקיבלה. היא הסכימה לגלות לגאון כיצד פועל הלחש, ודבריה הדהינו בפשטותם:

"אני נוטלת ביד כוס מים, עומדת בסמוך למבקש הישועה, מברכת 'שהכל נהיה בדברך' בכוונה יתרה ושותה, והישועה מגיעה. זה הכול". מקורביו של הגאון הבחינו בחיוך קל שהחל להתפשט על שפתותיו, כאשר הוא המשיך והתעניין מפי האישה: "ומי גילה לך את הלחש המיוחד הזה?"

"ריבנו של עולם!" השיבה האישה התמימה, ומיד המשיכה וסיפרה.

הגאון לא חשב ולא התכוון, אולם: 'צדיק גזר, והקדוש ברוך הוא מקיים'. לאחר שהדברים יצאו מפיו, והאישה קיימה אותם בתמימות כפשוטם, קיים הקדוש ברוך הוא את דבריו. האישה מצאה את פרנסתה, ורבים אכן נושעו בזכותה.

הגאון לא חשב ולא התכוון, אולם: 'צדיק גזר, והקדוש ברוך הוא מקיים'. לאחר שהדברים יצאו מפיו, והאישה קיימה אותם בתמימות כפשוטם, קיים הקדוש ברוך הוא את דבריו. האישה מצאה את פרנסתה, ורבים אכן נושעו בזכותה.